

Нікольченко Юзеф Мойсейович,
Заслужений працівник культури України,
доцент, доцент кафедри культурології
Маріупольського державного університету

Деліман Владислава Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 034 Культурологія
кафедри культурології
Маріупольського державного університету

ЩОДО НАЗВИ І СТАТУСУ

**СЛАВЕТНОГО ОСТРОЗЬКОГО ВИШУ 1576–1634 РОКІВ –
“ОСТРОЗЬКА СЛОВ’ЯНО-ГРЕЦЬКА-ЛАТИНСЬКА ШКОЛА”,
“ОСТРОЗЬКИЙ КОЛЕГІУМ”, “ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ”:**

QUOD NON EST IN ACTIS, NON EST IN MUNDO

(ЧОГО НЕ ІСНУЄ В ДОКУМЕНТАХ, ТОГО НЕ ІСНУЄ ВЗАГАЛІ)

Культурно-освітня ситуація в Україні на помезжів’ї XVI–XVII ст. хронологічно і творчими здобутками співпадає з розвитком Ренесансу, що був своєрідним і не збігався, за часом, із західноєвропейським. Його поширенню сприяв розвиток освіти і культури. Наприкінці XVI ст. українська шляхта, подібно до можновладців Західної Європи, почала широко займатись меценатською діяльністю, створюючи в своїх маєтках центри освіти і мистецтва, збираючи навколо них інтелектуальну еліту.

Найбільшим і впливовим в Україні був культурно-освітній центр у місті Острозі на Волині, створений у 1576 р. під патронатом впливового магната Речі Посполитої, князя Костянтина-Василя Острозького (1526–1608). Центр складався з науково-літературного гуртка, «триязичного ліцею» – слов’яно-греко-латинської школи, друкарні. Навчальний заклад, скоріше за все, дорівнював статусу колегіуму, хоча у найкращі роки свого існування тут викладалися курси академічного рівня. Практика іменування академією за відсутності формальних підстав була досить поширеною в Європі на зламі

Середньовіччя і Нового Часу. За тих умов, що склалися в українських землях у складі Речі Посполитої, навіть К.-В. Острозький не зміг би домогтися для свого колегіуму, антикатолицького за спрямуванням, прав академії (університету). Однак офіційна невизначеність статусу та приватна власність, сприяли тому, що в Україні з'явився перший, з наступних, заклад світської публічної освіти, незалежної від держави і католицької церкви.

Вивчення феномену Острозького вишу було започатковане ще в ХІХ ст. і характеризувалося постійною увагою вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема: Я. Бондарчук, М. Ботвінника, Г. Голєнченка, М. Грушевського, А. Дегтеренко, Я. Запаска, А. Зьорнової, Я. Ісаєвича, Т. Кемпи, М. Ковальського, М. Костомарова, П. Кралюка, В. Литвинова, М. Максимовича, О. Мацюка, В. Микитася, І. Мицька, Є. Немировського, Ю. Нікольченка, В. Нічика, І. Огієнка, І. Пасічника, М. Поповича, В. Стасенка, Я. Стратія, Р. Торконяка (отець Рафаїл), І. Франка, К. Харламповича, Н. Яковенко та ін. І всі, без винятку, названі і не названі нами дослідники, розглядаючи велике коло питань щодо всебічної діяльності острозького культурно-освітнього центру і освітянського закладу, у тій, чи іншій мірі обов'язково торкалися проблеми щодо його, вишу, назви і статусу. Проте, жодної конкретної відповіді на це важливе питання ніхто не дав.

У зв'язку із означеним, автори доповіді наслідилися включити у її назву латинську сентенцію «*Quod non est in actis, non est in mundo* (Чого не існує в документах, того не існує взагалі) тільки з єдиною метою – звернути увагу на ту назву острозького закладу освіти серед трьох найбільш уживаних у науковому середовищі: “Острозька слов'яно-греко-латинська школа”, “Острозький колегіум”, “Острозька академія”, яка мала всі підстави відповідати його статусу.

Традиційно визнається, що у назві “Острозька академія” слово «академія» має два значення: наукового товариства вчених книжників та вищої школи. Перше значення академії як товариства «навчених мужів» не викликає ні в кого сумніву. Друге значення академії як вищої школи – залишається гіпотезою, доведення якої ускладняється тим, що донині не зберіглось жодних офіційних документів, пов'язаних з діяльністю академії як навчального закладу. Отже, з'ясувати питання освітнього рівня цього

закладу можна лише на основі аналізу назв, під якими він був відомий, і згадок про предмети, що в ньому викладались. У джерелах XVI–XVII ст. його називають по-різному: “дітищне училище”, “тримовний ліцей”, “тримовна гімназія”, “школа”, “колегія”, також зустрічається термін “академія”.

Автор монографії “Острозька слов’яно-греко-латинська академія” І. Мицько, у вступі називає Острозьку академію “першою у східних слов’ян школою вищого типу”. Проте далі він зазначає: “Можна стверджувати, що в Острозі викладалися предмети “тривіуму” (граматика, риторика, діалектика) та квадривіуму (арифметика, геометрія, музика, астрономія). Вивчали також грецьку, латинську, “слов’янську” (очевидно, як старослов’янську, так і українську книжкову) мови”. А як відомо ці предмети входили до обов’язкової програми шкіл вищого типу – колегій та академій, різниця між якими полягала здебільшого в наявності чи відсутності курсу богослов’я, обов’язкового для академії. Оскільки даних про викладання богослов’я в Острозі немає, то формально заклад не можна вважати академією, хоч її так і іменували багато хто з сучасників. “Фактично вона була середньою школою, хоч в окремі періоди, коли залучалися висококваліфіковані спеціалісти, могли впроваджуватись окремі курси академічного рівня”. Отже, колегіум можна вважати «школою вищого типу», але без статусу академії.

Щодо статусу закладу освіти в Острозі Я. Ісаєвич у статті “*Lusaceum trilingue*”: концепція тримовної школи XVI ст.» також зауважує, що: “На жаль, так і не було створено належних правових гарантій для діяльності Острозької школи, і, зокрема, для достатнього її фінансування. Стабільним, юридично забезпеченим і матеріально незалежним вищим навчальним закладом стала щойно Києво-Могилянська академія”.

Професор Торунського університету Т. Кемпа. У монографії “Василь-Костянтин Острозький (1524/1525–1608)” пише: “Потрібно погодитись з автором однієї досі виданої монографії, присвяченої Острозькій академії – Ігорем Мицько, що навчальний заклад в Острозі належить вважати за колегіум, який давав православним освіту на рівні середньому, хоч плани фундатора сягали вище. Незважаючи на недостатність джерельної бази, можна також без великого ризику стверджувати,

що принаймні моментами Острозька школа мала потенціальні можливості освіти на вищому рівні, хоч формально все ж таки не могла отримати статусу вищої школи”.

Н. Яковенко притримується точки зору, що навчальний заклад в Острозі був середнього рівня. “Термін “академія” вживається не тільки в стосунку до острозької школи, але також в ширшому значенні як назву, що окреслює цілий православний науковий осередок в Острозі. Згідно з тлумаченням у XVI–XVII ст. слова “академія”, їм позначали наукове товариство, групу вчених – термін цей об’єднує всіх православних інтелектуалів, що працювали в Острозі”. Отже, термін “академія” стосувався культурно-освітнього центру, а для вишу він є умовним. Але все ж це була “школа вищого типу”, скоріше за все – колегіумом, який в найкращі свої часи підіймався до академічного рівня навчання.

Насамкінець зауважимо, що назва вишу “Слов’яно-греко-латинська школа” відображала загальну культурну його орієнтацію, прагнення до синтезу слов’янської (української) спадщини, виплеканої на засадах греко-візантійської духовності, зі здобутками латинської культури католицько-протестантського світу. “Синтезування “східних” і “західних” елементів було властиве всій українській культурі на всіх етапах її розвитку. Однак в Острозі чи не вперше в Східній Європі було деклароване інституційне забезпечення саме такого напрямку культурного розвитку” [1, с. 56]. “Формування школи слов’яно-греко-латинського типу стало справжньою революцією в освітній православній традиції, уперше поєднавши на межі греко-слов’янського культурного ареалу і католицької Європи “візантійський Схід” із “латинським Заходом” [2, с. 127].

Література

1. Ісаєвич Я. Д. Острозька академія як слов’яно-греко-латинський заклад // Матеріали IV науково-краєзнавчої конференції “Острог на порозі 900-річчя”. Острог, 1993. С. 53–58.
2. Яковенко Н.М. Василь (Костянтин) Острозький // Історія України в особах. Польсько-литовська доба. К.: «Україна», 1997. 272 с.